

บทที่ 1

บทนำ

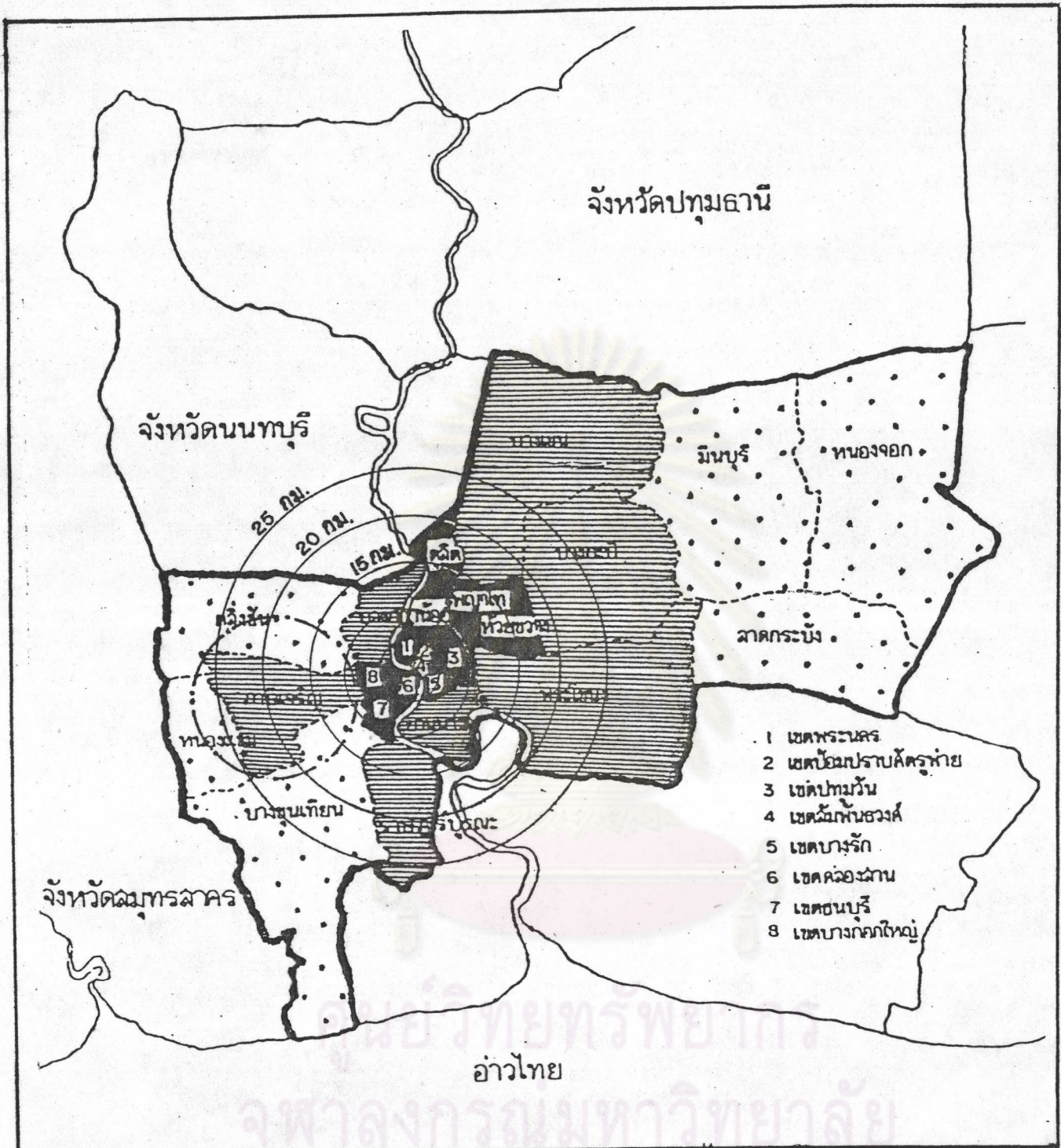
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เขตภาคีเจริญตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกและจัดเป็นเขตชั้นกลาง ของกรุงเทพมหานคร¹ เนื่องจากสภาพที่ตั้งของเขตติดต่อกับเชื่อมโยงระหว่างเขตเกษตรกรรมหนาแน่นทางด้านทิศเหนือ และทิศตะวันตก อันได้แก่ เขตตลิ่งชันและเขตหนองแขม ซึ่งเป็นกลุ่มพื้นที่ที่มีชื่อเสียงดีเด่นในเรื่องคุณภาพของผลผลิตการเกษตร โดยเฉพาะผลผลิตผักสด ซึ่งเป็นอาหารประจำวันของชาวกรุงเทพฯ ก็ได้มาจากสวนผัก ใน 3 เขตนี้ ถึงประมาณร้อยละ 80 ของผักสดที่จำหน่ายในกรุงเทพฯ นอกจากนี้ดอกกล้วยไม้ ซึ่งส่งเสียงออกสู่ตลาดต่างประเทศ ทำรายได้เข้าประเทศปีหนึ่ง นับได้จำนวนร้อยล้านบาท ส่วนใหญ่ก็เป็นผลผลิตของเกษตรกรในเขตดังกล่าวเช่นเดียวกัน จึงเห็นได้ว่าพื้นที่เกษตรกรรมทางด้านฝั่งตะวันตกของกรุงเทพฯ (ฝั่งธนบุรี) นับเป็นแหล่งเกษตรกรรมที่น่าสนใจแห่งหนึ่ง

แต่เนื่องจากสภาพที่ตั้งของเขตที่ติดต่อกับชุมชนเมือง ได้แก่ ทิศตะวันออก และทิศใต้ ซึ่งได้แก่ เขตบางกอกน้อย บางกอกใหญ่ ทำให้เขตภาคีเจริญเป็นพื้นที่รองรับการขยายตัวของประชากรจากเขตชั้นใน สิ่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน เกิดสภาวะการฉ้อราษฎร์บังหลวงในพื้นที่เมืองเข้าไปในพื้นที่เกษตรกรรม ดังจะเห็นได้จากรายงานสัมมนาการเกษตร ในระหว่างปี พ.ศ. 2506-2521 พบว่า เขตภาคีเจริญมีอัตราการสูญเสียพื้นที่เกษตรกรรมล้มร้างร้อยละ 2.44 โดยการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่เกษตรจะเป็นไปในรูปแบบของการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากการเกษตรไปเป็นการใช้ที่ดินแบบเมือง รวมถึงการเป็นพื้นที่ว่างเปล่า (Vacant Land) เพื่อรอให้เกิดการลงทุนในการใช้ที่ดินแบบเมืองต่อไป

¹ กองผังเมืองกรุงเทพมหานคร ได้กำหนดการแบ่งเขตการวางผังเป็นเขตชั้นใน ชั้นกลาง และชั้นนอก โดยใช้เกณฑ์ดังนี้ เขตชั้นในสุด ความหนาแน่นประชากรเฉลี่ย 73 คนต่อไร่ เขตชั้นใน ความหนาแน่นเฉลี่ย 33 คนต่อไร่ เขตชั้นกลาง ความหนาแน่นเฉลี่ย 5 คนต่อไร่ และเขตชั้นนอก.. ความหนาแน่นเฉลี่ย 0.8 คนต่อไร่

แผนที่ กรุงเทพมหานคร

แสดง การแบ่งเขตชั้นใน ชั้นกลาง และชั้นนอก

- สัญลักษณ์ เขตชั้นใน
- เขตชั้นกลาง
- เขตชั้นนอก

- พื้นที่กรณีศึกษา

พื้นที่กรณีศึกษา

0 5 10 กม

- กรุงเทพมหานคร
- จังหวัด
- เขต
- แม่น้ำ

แผนที่ 1.1

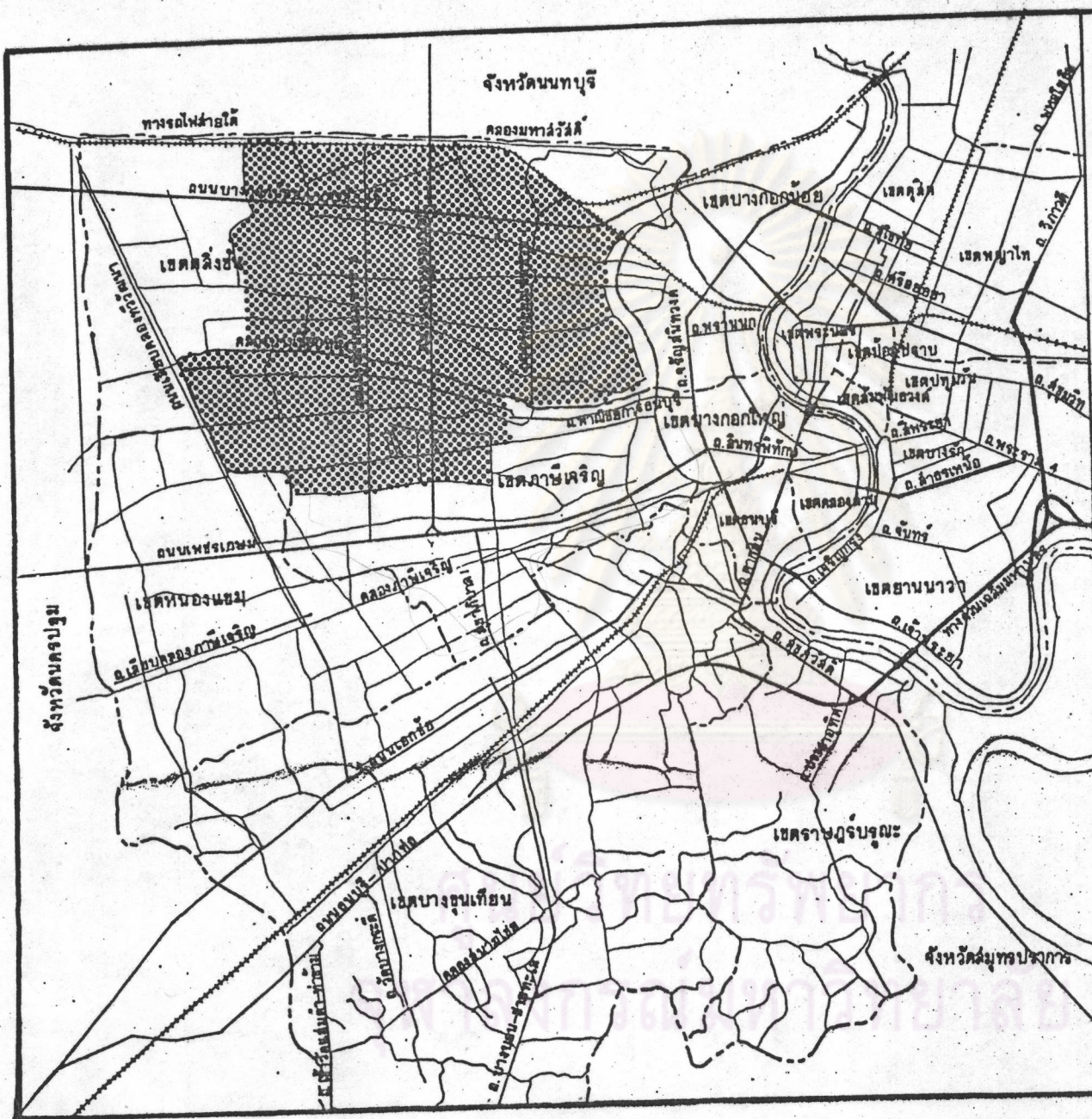

ตามแผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ฉบับที่ 2 (2525 - 2529) ซึ่งสอดคล้องกับผังเมืองรวมกรุงเทพมหานคร และประมณฑลของสำนักผังเมือง กระทรวงมหาดไทย ตลอดจนรายงานสัมมะโนการเกษตร ปี พ.ศ. 2521 ของกระทรวงเกษตรฯ ได้กำหนดให้เขตภาษีเจริญเป็นบริเวณพื้นที่เกษตรที่มีคุณค่าสำคัญแก่การบำรุงรักษา และพัฒนาให้เจริญยิ่งขึ้น ดังนั้น ในปี พ.ศ. 2525 กรุงเทพมหานครจึงได้ออกข้อบัญญัติกรุงเทพมหานคร เรื่องกำหนดบริเวณห้ามก่อสร้าง ตัดแปลง ใช้หรือเปลี่ยนแปลงอาคารบางชนิดหรือบางประเภทในท้องที่แขวงบางไผ่ แขวงบางแคเหนือ และแขวงคลองขวาง เขตภาษีเจริญ (หนึ่งในพื้นที่ใกล้เคียงคือเขตตลิ่งชันก็เป็นบริเวณที่มีข้อบัญญัติควบคุมเช่นกัน) เพื่อเป็นมาตรการในการอนุรักษ์พื้นที่เกษตรกรรม และเพื่อเป็นแนวกันฉนวนให้เมืองมีการขยายตัวออกไปอย่างไม่มีขอบเขตจำกัด การออกข้อบัญญัตินี้ได้อาศัยอำนาจของพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. 2522 มาตรา 9 และ 13 พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2518 มาตรา 67 และความเห็นชอบจากสภากรุงเทพมหานคร ลักษณะของข้อบัญญัติเป็นลักษณะการใช้อำนาจรัฐในการจำกัดสิทธิส่วนบุคคลของผู้เป็นเจ้าของที่ดินในการใช้ที่ดิน โดยปราศจากการชดเชย เพื่อให้ไว้ซึ่งการใช้ที่ดินเดิมคือพื้นที่เกษตรกรรมทำให้เจ้าของที่ดินในบริเวณที่อยู่ในเขตของอำนาจข้อบัญญัตินี้ต้องเสียผลประโยชน์ไป ซึ่งได้แก่ เกษตรกรผู้เป็นเจ้าของที่ดิน นายทุนที่ซื้อที่ดินไว้เก็งกำไรและเจ้าของที่ดินประเภทอื่น ๆ ซึ่งเรียกร้องขอผ่อนผันหรือขอยกเว้นฉนวนให้ใช้บังคับแก่การก่อสร้างหรือตัดแปลงอาคารดังต่อไปนี้

1. อาคารหรือสถานที่ราชการ
2. อาคารที่พักอาศัยสูงไม่เกิน 2 ชั้น (ไม่เกิน 8 เมตร) ซึ่งไม่ใช่ห้องแถวหรือตึกแถว
3. โรงเรียนหรือสถานพยาบาลที่ไม่มีเตียงสำหรับผู้ป่วยค้างคืน
4. อาคารร้านค้าไม่เกิน 3 ชั้น และมีความสูงไม่เกิน 12 เมตร ซึ่งไม่ใช่ห้องแถวหรือตึกแถว และมีพื้นที่ชั้นล่างไม่เกิน 100 ตารางเมตร
5. เชื้อเพลิง ละพาน อุโมงค์ ทางหรือท่อระบายน้ำ รั้วกำแพง หรือประตูที่สร้างขึ้นติดต่อกันหรือใกล้เคียงกับที่สาธารณะ หรือสิ่งก่อสร้างอื่นให้บุคคลทั่วไปใช้สอย

จากการกำหนดข้อยกเว้นดังกล่าว มีผลให้การอนุรักษ์พื้นที่เกษตรกรรม ไม่ให้เกิดผลอย่างจริงจัง เช่นข้อยกเว้นให้ปลูกสร้างอาคารที่พักอาศัยไม่เกิน 2 ชั้น ที่ไม่ใช่ห้องแถวหรือตึกแถว ทำให้เอกชนสามารถเข้าไปลงทุนทำหมู่บ้านจัดสรรได้ ซึ่งการทำกิจกรรมประเภทนี้ให้ผลตอบแทนสูงกว่าการทำเกษตรกรรม จึงทำให้มีแนวโน้มที่ว่าการเปลี่ยนแปลงพื้นที่เกษตรกรรมเป็นการใช้ที่ดินประเภทอื่น ๆ ที่ทำได้ตามข้อยกเว้น ยังคงดำเนินการต่อไป

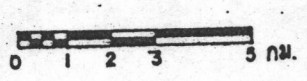

การศึกษาเพื่อวางแนวทาง
การวางแผนการใช้ที่ดิน
เขตชั้นกลางด้านฝั่งธนบุรี
กรุงเทพมหานคร
กรณีศึกษาเขตภาษีเจริญ

แผนที่ กรุงเทพมหานคร
(เฉพาะด้านฝั่งธนบุรี)
แสดง บริเวณที่มีข้อบัญญัติ
กรุงเทพฯ เพื่อรักษาคุ้มครอง
พื้นที่เกษตรกรรม
สำคัญพิเศษ

 บริเวณห้ามก่อสร้าง
ตัดแปลงการใช้หรือ
เปลี่ยนแปลงการใช้อาคาร
บางชนิด ตั้งแต่ปี พ.ศ.
2525

ที่มา กองผังเมือง
แผนที่ 1.2

ในปี พ.ศ. 2529 - 2533 เขตภาษีเจริญมีโครงการถนนวงแหวนรอบนอก (Outer Ring Road) ตัดผ่านพื้นที่ ในปัจจุบันถนนวงแหวนรอบนอกก่อสร้างเสร็จแล้วในช่วงถนนบางบัวทอง ตลิ่งชัน มีแนวถนนเริ่มต้นจากอำเภอบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ลงมาทางทิศใต้ ข้ามทางรถไฟ สายใต้ สิ้นสุดที่ถนนบางกอกน้อย-นครชัยศรี ในเขตตลิ่งชัน ซึ่งโครงการในช่วงต่อไปจะผ่านเขต ภาษีเจริญ มีจุดตัดถนนเพชรเกษมที่บางแค (ห่างจากถนนพุทธมณฑล สาย 2 ประมาณ 1 กิโลเมตร) ในลักษณะสะพานลอย มีทางขึ้นลงสู่ถนนเพชรเกษม 2 ทาง แนวถนนจะลงมาทางทิศใต้ข้ามคลอง ภาษีเจริญตัดถนนเอกชัย และลงมาตัดถนนธนบุรีปากท่อ ในเขตบางขุนเทียน เป็นโครงการตัดไป แนวถนน โครงการถนนวงแหวนรอบนอกถ้าดำเนินการเสร็จครบวงจรแล้ว จะเป็นเส้นทางที่เชื่อมโยงชุมชนในเขตชั้นนอกของกรุงเทพมหานคร และชุมชนในจังหวัดปริมณฑล 3 จังหวัด ได้แก่ นนทบุรี ลุมพินี และปทุมธานี เข้าติดต่อกันโดยตรงเพิ่มขึ้นอีกเส้นทางหนึ่ง

จากสภาพการณ์ดังกล่าวข้างต้น กล่าวสรุปได้ว่า การรื้อพื้นที่เกษตรกรรม ก็ยังคงดำเนินการต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง โดยเฉพาะพื้นที่ที่ดินคุณภาพดี และเหมาะสมกับการเพาะปลูก การใช้ที่ดินของเมืองโดยรื้อพื้นที่เหล่านี้ นอกจากจะเป็นการใช้ที่ดินที่ไม่คุ้มค่าและไม่เหมาะสมกับสภาพธรรมชาติ แล้วยังก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ มากมาย เช่น ปัญหาการจราจร ปัญหาการระบายน้ำ ปัญหาการบริการสาธารณูปโภค สาธารณูปการ และปัญหาสิ่งแวดล้อม

ประการที่ล่องได้แก่ การขยายตัวของโครงการคมนาคมติดต่อของถนนวงแหวนรอบนอก โดยจะผ่านเขตภาษีเจริญในระยะเวลาดังกล่าว ย่อมส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลง และการขยายตัวของชุมชนเมืองเขตภาษีเจริญ ในอนาคต

ดังนั้นจึงเป็นการสมควรที่จะดำเนินการศึกษาเพื่อหาแนวทางในการวางแผนการใช้ที่ดิน เขตชั้นกลางด้านฝั่งธนบุรี โดยเฉพาะเขตภาษีเจริญ

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาถึงวิวัฒนาการการใช้ที่ดิน การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินในเขตภาษีเจริญ ในฐานะเป็นตัวแทนของเขตชั้นกลาง ด้านฝั่งธนบุรี กรุงเทพมหานคร
2. เพื่อวิเคราะห์ถึงสภาพปัญหาและปัจจัยต่าง ๆ ของพื้นที่เขตภาษีเจริญในด้านกายภาพ เศรษฐกิจสังคม และระดับการบริการชุมชน ซึ่งเป็นพื้นฐานของการศึกษาเพื่อการวางแผนการใช้ที่ดิน โดยทั่วไป

3. เพื่อแสดงแนวทางในการวางแผนการใช้ที่ดิน การกำหนดนโยบายและเป้าหมายในการพัฒนา เขตภาษีเจริญ

4. เพื่อเสนอรูปแบบการใช้ที่ดินในเขตภาษีเจริญ และแนวทางพัฒนาพื้นที่เฉพาะแห่ง ให้มีการควบคุมและการพัฒนาการใช้ที่ดินอย่างเหมาะสม

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

1. ขอบเขตของพื้นที่คือ เขตภาษีเจริญถือตามเขตการปกครองของกรุงเทพมหานคร
2. ช่วงระยะเวลาของการวางแผนการใช้ที่ดินสอดคล้องกับช่วงระยะเวลาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (2530 - 2534) โดยมีเป้าหมายปีสุดท้าย พ.ศ. 2544

1.4 แนวความคิดในการศึกษา

การรื้อถอนพื้นที่เกษตรชานเมือง มีสาเหตุมาจากการปรับปรุงเส้นทางคมนาคมขนส่ง การวางแผนการใช้ที่ดินในเขตชานเมืองจึงจำเป็นต้องกำหนดขอบเขตการใช้ที่ดินประเภทชนบทและเมืองให้เหมาะสม โดยคำนึงถึงศักยภาพของพื้นที่ ตลอดจนปัญหาและความต้องการของประชาชนเป็นส่วนรวม

1.5 วิธีดำเนินการศึกษา

ในการศึกษาครั้งนี้ได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ศึกษา ซึ่งจะเป็นการรวบรวมเงื่อนไขในปัจจุบัน โดยข้อมูลได้จาก

- การสำรวจภาคสนาม (Field Survey) ในด้านการใช้ที่ดินและอาคาร ด้านการสัมภาษณ์ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะหรือความต้องการต่าง ๆ ของประชาชน
- และจากเอกสารต่าง ๆ ที่รวบรวมไว้แล้ว (Documentary Research)

สำหรับขั้นตอนการศึกษามีดังนี้

1. ศึกษาแนวความคิดเกี่ยวกับปัญหาและความสำคัญของพื้นที่เกษตรชานเมือง ทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบและการใช้ที่ดินภายในเมือง ทฤษฎีเกี่ยวกับการวางแผนการใช้ที่ดินและเทคนิคที่ใช้ในการวิเคราะห์พื้นที่เพื่อการวางแผนกายภาพ

2. รวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ของทางราชการ รัฐวิสาหกิจ สถาบันการศึกษา หน่วยงานเอกชนและอื่น ๆ ข้อมูลเหล่านี้ได้แก่ ข้อมูลสถิติและข้อมูลพื้นฐานต่าง ๆ เช่น รายละเอียดที่สำคัญทางด้านกายภาพ ประชากร เศรษฐกิจ ระดับบริการชุมชน เป็นต้น

3. ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของประชากร การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินและชุมชน นโยบายของรัฐบาล ตลอดจนสภาพปัญหาของระดับการบริการทางด้านสาธารณูปโภค และสาธารณูปการ ในพื้นที่เขต

4. นำข้อมูลทั้งหมดที่ศึกษาในเบื้องต้นมาทำการวิเคราะห์และคาดประมาณการ โดยใช้หลักวิชาการทางสถิติและทางผังเมือง

5. นำเสนอผลการศึกษาในรูปของการบรรยาย โดยมีตาราง รูป แผนที่ และแผนภูมิประกอบ

1.6 แหล่งที่มาของข้อมูล

1. ข้อมูลสถิติ ข้อมูลพื้นฐานได้จากเอกสารของหน่วยราชการ รัฐวิสาหกิจ และสถาบันต่าง ๆ เช่น สำนักงานเขตภาษีเจริญ กองปกครองและทะเบียน กองผังเมือง กรุงเทพมหานคร สำนักผังเมือง กองวิชาการและวางแผน กรมแรงงาน กระทรวงมหาดไทย กรมทางหลวง กระทรวงคมนาคม องค์การขนส่งมวลชนกรุงเทพฯ กระทรวงสาธารณสุข กรมโรงงาน กระทรวงอุตสาหกรรม ห้องสมุดคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ และสถาบันวิทยบริการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2. แผนที่และภาพถ่ายทางอากาศ กรมแผนที่ทหาร กระทรวงกลาโหม

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

1. ทำให้ทราบข้อมูล และข้อเท็จจริงทางด้านผังเมือง ซึ่งได้แก่ ปัจจัยต่างๆ ทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของเขตภาษีเจริญ ตลอดจนอิทธิพลของปัจจัยต่าง ๆ ที่มีการเปลี่ยนแปลงไปและส่งผลกระทบต่อการศึกษาตัวของการใช้ที่ดินและชุมชนในพื้นที่ศึกษา

2. ทราบถึงระดับศักยภาพของพื้นที่และพื้นที่ที่เหมาะสมในการรองรับการขยายตัวของประชากรและชุมชนเมืองในเขตภาษีเจริญ

3. ผลของการศึกษาสามารถใช้เป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาเมืองและชานเมือง การวางแผนการควบคุมการใช้ที่ดินและสภาพแวดล้อม การวางผังเฉพาะเพื่อป้องกันและแก้ไข ปัญหาของชุมชนเมืองในด้านต่าง ๆ และยังเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยอื่น ๆ ต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย